

na—, per a copsar la idea que la dinamització de la docència, la divulgació i la investigació de la literatura catalana de transmissió oral a què estem assistint (sens dubte, un dels fenòmens més remarcables en la filologia catalana dels últims anys) té molt a veure amb la capacitat de treball i de lideratge —ultra la saviesa, la capacitat per a conformar un veritable *dream team* d'investigadors— que hi han demostrat Carme Oriol i Josep Maria Pujol.

Quan el passat 26 d'agost de 2012 moria a Barcelona l'estimat —mestre admirat, company fascinant— Josep Maria Pujol, l'etnopoètica catalana en quedava irremeiablement òrfena, com també la literatura medieval i l'ortotipografia. Tanmateix, la simple consideració d'una obra com el *Repertori biobibliogràfic*, al costat de totes les altres grans aportacions fetes a la recerca folklòrica, ens fan pensar que l'òrfenesa, en el seu cas —en el nostre—, té almenys el palliatiu d'un preciós llegat: el del coneixement, la intel·ligència, l'erudició, la fantasia; en suma, el de la pàtria de paraules a què decididament va contribuir. Els qui tendim a pensar que l'ànima humana és efectivament feta de paraules trobem, així, que la del savi Pujol perdurará per sempre entre nosaltres, i en el treball que prosseguiran els col·legues que, amb ell, han elaborat el *Repertori biobibliogràfic* que ací es tractava de ressenyar.

Etnopoètica i territori: unitat i diversitat

CARME ORIOL

Universitat Rovira i Virgili, Departament de Filologia Catalana, Tarragona
 carme.oriol@urv.cat

ESCANDELL, Dari i M. Jesús FRANCÉS (eds.): *Etnopoètica i territori: unitat i diversitat*, Dolianova: Grafica del Parteolla, 2011; «Arxiu de Tradicions de l'Alguer», núm. 12.

L'etnopoètica, en tant que «art de la vida quotidiana», apropa temes que són universals a la realitat immediata del dia a dia. Aquest art del «comú de la gent», com també en podem dir, se serveix de temes i arguments compartits en diverses cultures i territoris i els adapta a la realitat més propera donant-los aquell color característic que els fa particulars i específics.

Per reflexionar sobre aquesta qüestió, i amb l'objectiu d'estudiar i divulgar el nostre patrimoni més proper, el Grup d'Estudis Etnopoètics (GEE), integrat dins de la Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'Institut d'Estudis Catalans, va organitzar la VI Trobada del GEE (que va coincidir amb el XIII Simposi de l'Arxiu de Tradicions de l'Alguer). Va tenir com a tema «Etnopoètica i territori: unitat i diversitat» i es va realitzar a Eivissa els dies 5 i 6 de novembre de 2010.

El present volum, que ha estat possible gràcies a la col·laboració institucional de l'Institut d'Estudis Catalans, el Consell Insular d'Eivissa i l'Arxiu de Tradicions de l'Alguer, aplega els estudis que es van presentar en la trobada esmentada. Tal com apunten els editors del llibre, Dari Escandell i M. Jesús Francés, en la presentació del volum (p. 7), el llibre inclou estudis sobre folkloristes com Joan Castelló, Ramon Arabia, Cels Gomis o Miquel Ventura; treballs sobre danses, cants i dramaturgia en espais concrets del territori; panoràmiques comparades sobre la rondallística general o la pitiusa; i temes com el bandolerisme des de l'òptica de la tradició oral. Aquest és, doncs, a grans trets, el contingut del llibre que comentarem de forma més detallada a continuació.

Dels dotze estudis de què consta el volum, el primer du per títol «Animals de foc i altres convidats: els personatges de les rondalles de Joan Castelló Guasch» i la seva autora és Iolanda Bonet. L'estudi és la millor carta de presentació d'aquest llibre que es va publicar precisament el 2011, declarat Any Joan Castelló Guasch per tal de commemorar el centenari del naixement del folklorista (Eivissa, 2011 – Palma, 1984). L'article parteix de les rondalles publicades per Castelló Guasch (el folklorista que més rondalles va recollir a les Pitiüses) i se centra en l'anàlisi dels personatges que hi apareixen. D'una manera especial, destaca la caracterització que l'autora fa de personatges com el fameliar, el barruguet i el follet, dels quals assenyalava el paral·lelisme amb personatges similars, però coneguts amb noms diferents, en altres territoris dels Països Catalans o en altres cultures.

En el segon estudi, titulat «Etnopoètica i territori: unitat i diversitat de la rondallística catalana», Joan Borja, parteix de la informació que conté el web «Rondcat: Cercador de la rondalla catalana», <<http://www.sre.urv.cat/rondcat>>, per analitzar la presència dels tipus rondallístics en els diversos territoris de parla catalana. A través de l'ús de taules i de gràfiques molt aclaridores, l'autor presenta la distribució dels tipus per territoris i posa de manifest la necessitat d'ampliar la recerca en algunes de les regions de l'àrea lingüística i cultural catalana on, de moment, no s'ha documentat l'existència d'alguns d'aquests tipus.

El tercer estudi, «Bandolerisme a les Valls del Vinalopó: Jaume el Barbut» de Dari Escandell, analitza la petjada que el fenomen del bandolerisme ha deixat en l'imaginari popular. Més concretament, l'autor se centra en el cas de Jaume el Barbut, «un carismàtic bandoler allà per les terres frontereres del Carxe i l'extrem més occidental de la comarca de les Valls del Vinalopó» (p. 37), i n'estudia la seva presència com a protagonista de narracions populars recollides en aquest territori.

El treball següent, «Dansa i cant al poble de Bocairent», a càrrec d'Anna Francés i de M. Jesús Francés, estudia la presència del fandango, el ball de l'u, el copeo i la jota en aquest poble de la Vall d'Albaida. El treball inclou una abundant col·lecció de textos d'aquests balls cantats, que procedeixen de diversos cançoners valencians.

Montserrat Palau, amb el seu estudi «Els balls parlats a la Catalunya Nova. El cas concret de Torredembarra», aporta unes bases teòriques imprescindibles per

al coneixement d'aquesta mostra tan característica del teatre popular: en descriu l'àrea d'incidència, les temàtiques, i les particularitats textuais i escèniques. Finalment, l'autora analitza els balls parlats de Torredembarra i resumeix en una taula les dades d'arxiu, manuscrites, de premsa, i tradicionals que s'han pogut trobar en relació a la pervivència d'aquests balls, així com les dates en què han estat documentats per primera i per última vegada.

Per la seva part, Josefina Roma estudia «El comte Arnau i el baró d'Espés. Una visió autòctona del territori davant la colonització dels grans monestirs». Amb el seu treball, l'autora posa en correlació les figures mítiques del comte Arnau i del baró d'Espés, i n'assenyala els punts de confluència; així mateix, n'interpreta la presència en l'imaginari popular del Ripollès i de la Ribagorça, respectivament, d'acord amb els canvis culturals que va provocar el pas del vell ordre al nou ordre, en la línia exposada per Vladimir Propp en el llibre *Las raíces históricas del cuento*, segons la qual «quan hi ha un trencament cultural i les sensibilitats canvien, el que es veia com a just i bo acaba essent temut i defugit en l'etapa posterior» (p. 75).

En el treball «Quan l'oralitat fa territori: "Tradicions Comparadas de Carinthia y Catalunya", de Ramon Arabia i Solanas», Mònica Sales estudia l'article publicat per Arabia i Solanas en la revista *La Renaixensa* (1885, vol. XV) i mostra com l'autor, a partir de la traducció d'un article de l'erudit Franz Ivanetic, assenyala les relacions entre sis tradicions procedents de la regió austríaca de Carintia i les seves equivalents catalanes.

Emili Samper, en l'estudi «Rere la petjada de Cels Gomis: obra folklòrica i territori», analitza un corpus de materials etnopoètics format per costums, creences, cançons, parèmies i rondalles que Cels Gomis va recollir personalment en les seves estades en diversos indrets de la geografia catalana quan, per la seva condició d'enginyer, dirigia les obres de construcció del ferrocarril. Els materials que configuren aquest corpus, publicats en revistes com el *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana* (1879-1890) i el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* (1891-1912), han estat molt poc coneguts fins ara ja que no es troben inclosos en els llibres publicats per l'autor. La descripció minuciosa del corpus va acompanyada d'un mapa que il·lustra la procedència geogràfica del valuós treball realitzat per Cels Gomis.

Agnès Toda, per la seva part, analitza l'obra folklòrica de l'escriptor reusenc Miquel Ventura i Balanyà, motivada, com diu l'autora, per «l'amor a la llengua i l'amor a la pàtria» (p. 101). L'aportació d'Agnès Toda permet conèixer l'abast de la contribució de Ventura i Balanyà al conreu de la literatura popular catalana, que es concreta en la publicació de vint peces folklòriques a la *Revista del Centre de Lectura*, els anys 1901 i 1902, i a la publicació de dues peces més a *Lo Soma-tent*, el 1902. L'estudi inclou també una relació de traduccions al català fetes per Ventura Balanyà, a partir, majoritàriament, de rondalles occitanes recollides per Antonin Perbosc. Finalment, l'article també descriu l'obra literària de Ventura Balanyà que beu de la tradició popular.

Marià Torres dedica el seu article «Joan Castelló Guasch i la reivindicació de la llengua catalana des de *El Pitiuso*» a l'aportació realitzada pel folklorista eivissenc en favor de la normalització de la llengua catalana des de les pàgines de la revista *El Pitiuso* (1945-1979). Aquesta reivindicació de la llengua pròpia passa per la necessitat de conèixer les cançons i les rondalles eivissenques i de difondre-les a partir de la premsa i de la ràdio, així com de tenir-les ben presents com a eina educativa a les escoles.

El treball de Caterina Valriu, «Els reculls de rondalles de les Pitiüses: una panoràmica», té per objectiu «fer una revisió dels tipus de rondalles presents en els diversos llibres que recullen el patrimoni rondallístic d'Eivissa i Formentera publicat fins a l'actualitat i catalogat en els índexs internacionals» (p. 123). Partint de les dades que inclou l'*Índex tipològic de la rondalla catalana* (ORIOI & PUJOL 2003), l'autora analitza la presència de rondalles de les Pitiüses en cadascuna de les grans seccions de l'*Índex*, en dóna percentatges aclaridors (amb l'ajuda de gràfiques) i n'interpreta els resultats.

Finalment, Anna Vila dedica el seu estudi «Folklore, teatre i festa a Tarragona» a les relacions entre el teatre i el folklore, tot prenent en consideració l'activitat teatral existent a Tarragona durant la segona meitat del segle XIX. L'anàlisi d'una part de la premsa tarragonina de l'època la du a remarcar la importància de les festes patronals, especialment dels seguicis, i el paper que van tenir en la seva divulgació alguns dels escriptors i folkloristes més destacats de l'època.

El llibre *Etnopoètica i territori: unitat i diversitat* representa un pas més en el camí cap al coneixement i la difusió del patrimoni etnopoètic més acostat a la nostra realitat immediata. Esperem, doncs, que amb la suma de petjades com aquesta poguem arribar a conèixer d'una forma més aprofundida i completa la nostra història col·lectiva, també, en aquesta àrea del saber.

BIBLIOGRAFIA

ORIOI & PUJOL 2003: Carme Oriol i Josep M. Pujol, *Índex tipològic de la rondalla catalana*, Barcelona: Generalitat de Catalunya-Departament de Cultura.